

Kazimiera Płoch

COLLEGIUM MEDICUM UJ

KSZTAŁCENIE TECHNIKÓW FARMACEUTYCZNYCH W KRAKOWIE W LATACH 1963–2007

Abstract

Training of pharmacy technicians began in Krakow in 1963 with the establishment of the State School of Pharmacy Technicians. Initially it was a two-year vocational college and since 1972 a post-secondary school, located at 9/11 Fornalska street (now H. Wietora street) and then at 58–60 Zamoyskiego street. In the years 1972–2007 the training was carried out within various forms of organizational structure of the school, i.e. it was either a field of study or a faculty. By 2007, a total of 2225 pharmacy technicians were trained and gained qualifications to compound and dispense medicines in community pharmacies, hospital pharmacies, sanatorium pharmacies, railway pharmacies and in dispensaries. Over time, pharmacy technicians' qualifications were extended to manage dispensaries, which made it a significantly more attractive profession. In 2007 the first external examination was held, which confirmed professional qualifications of the graduates.

Key words: pharmacy technician, training, organization, evolution, competences

Słowa kluczowe: technik farmaceutyczny, kształcenie, organizacja, ewolucja, kompetencje

POWSTANIE ZAWODU I PODSTAWY PRAWNE FUNKCJONOWANIA SZKOŁY

Znaczący rozwój średniego szkolnictwa medycznego w Polsce nastąpił dopiero w drugiej połowie XX w. Jednym z powstałych wówczas zawodów był technik farmaceutyczny. Potrzeba kształcenia specjalistów w tej branży i na tym poziomie wiązała się m.in. z rozwojem przemysłu farmaceutycznego, rosnącym zapotrzebowaniem rynku na leki oraz ilościowym wzrostem szpitali, punktów aptecznych i hurtowni leków.

Przygotowywanie pierwszych kadr farmaceutycznych ze średnim wykształceniem zawodowym rozpoczęło w Polsce w 1949 r. na zlecenie Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego z siedzibą w Warszawie. Powołał on w Łodzi pierwsze w kraju Państwowe Liceum Farmaceutyczne. Była to szkoła trzyletnia na podbudowie programowej

9 klas szkoły ogólnokształcącej¹. W latach pięćdziesiątych podobne placówki powstały również w Bydgoszczy, Katowicach, Szczecinie i Wrocławiu, patronat nad nimi objęło Ministerstwo Zdrowia (od 1961 r. Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej), a władzę drugiej instancji stanowiły dla nich Wydziały Zdrowia Wojewódzkich Rad Narodowych. W 1959 r. przekształcono je w dwuletnie Państwowe Szkoły Techników Farmaceutycznych, a od 1964 r. w Państwowe Szkoły Medyczne Techników Farmaceutycznych, przyjmujące młodzież ze świadectwem dojrzałości (jedynie szkołę łódzką przemianowano na czteroletnie technikum farmaceutyczne, prowadzące nabór po siedmioklasowej szkole podstawowej)².

Mimo dużego zapotrzebowania na techników farmaceutycznych w Krakowie ich kształcenie oddalano w czasie głównie z braku odpowiedniej bazy materialnej i lokalowej. Dopiero we wrześniu 1963 r. powołano do życia Państwową Szkołę Techników Farmaceutycznych z dwuletnim cyklem nauczania. Od kandydatów wymagano świadectwa dojrzałości. Siedzibą nowej placówki w Krakowie były zniszczone już bardzo baraki przy ul. Fornalskiej 9/11 (obecnie H. Wietora), w których mieściła się od 1957 r. Państwowa Szkoła Instruktorów Higieny. Organizatorami szkoły byli: mgr Tadeusz Czabanowski — dyrektor Szkoły Instruktorów Higieny, mgr farm. Stanisław Strohschneider — kierownik apteki, doc. dr Jan Fidelus — dziekan Wydziału Farmacji AM w Krakowie, doc. dr Adam Michaluk — pracownik naukowy krakowskiej AM³.

Podstawą prawną jej powołania było zarządzenie Ministra Zdrowia z dn. 25 maja 1959 r. w sprawie przekształcania niektórych średnich szkół medycznych⁴. Stanowiło ono, że szkoła przygotowuje techników farmaceutycznych, czyli wykwalifikowaną kadrę do pracy w aptekach, laboratoriach i punktach aptecznych. Zakres uprawnień zawodowych technika farmaceutycznego określało rozporządzenie Ministra Zdrowia z dn. 18 kwietnia 1956 r. w sprawie wykonywania czynności fachowych w aptekach oraz specjalnych kwalifikacji wymaganych od pracowników aptek⁵. Mogli oni podejmować pracę przy wyrobie i wydawaniu leków w aptekach społecznych, szpitalnych, sanatoryjnych i kolejowych oraz w punktach aptecznych III typu. Jeżeli po złożeniu egzaminu pracowali w wymiarze 42 godzin tygodniowo przez dwa lata pod nadzorem osoby posiadającej prawo samodzielnego wykonywania fachowych czynności w aptece, to uzyskiwali prawo samodzielnego wykonywania czynności fachowych i mogli w punktach aptecznych I i II typu wydawać artykuły sanitarne oraz leki gotowe dopuszczone do obrotu. Z czasem rozszerzono uprawnienia zawodowe techników farmaceutycznych m.in. o możliwość prowadzenia punktu aptecznego, co w zmienionej rzeczywistości rynkowej znacznie uatrakcyjniło ten zawód. Został on również wprowadzony (na wniosek MZiOS) na listę klasyfikacji zawodów w kolejnych rozporządze-

¹ W. Jaroniewski, F. Kaczmarczyk, *Szkolenie techników farmaceutycznych w XXX-leciu PRL*, „Szkoła Medyczna” 1974, t. VII, 2, s. 35–37.

² W. Śniegucki, *Organizacja służby zdrowia*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1962, s. 131.

³ Archiwum Krakowskiej Medycznej Szkoły Policealnej, kierunek techników farmaceutycznych [dalej: Arch. KMSzP, kier. tech. farm.], Kronika Państwowej Szkoły Techników Farmaceutycznych, Arkusze ocen, Protokoły Rad Pedagogicznych.

⁴ Dz. Urz. Min. Zdr. 1959, nr 11, poz. 51.

⁵ Dz. U. 1956, nr 13, poz. 66.

niach Ministra Edukacji Narodowej (z 1993, 2004 i 2007 r.)⁶, a opracowanie nowych podstaw programowych i opisu zawodu dało początek ustaleniu standardów wymagań egzaminacyjnych i wprowadzeniu egzaminów zewnętrznych, przeprowadzanych przez Okręgowe Komisje Egzaminacyjne⁷.

Po ośmiu latach od powstania placówki (w roku szkolnym 1971/72), siedzibę obydwu szkół (Państwowej Szkoły Medycznej Techników Farmaceutycznych i Państwowej Szkoły Medycznej Instruktorów Higieny) stanowił już okazały gmach przy ul. Zamojskiego 58–60; poprawiły się warunki lokalowe szkoły⁸. W tym samym roku, w wyniku transformacji krakowskiego średniego szkolnictwa medycznego, dokonanej na podstawie zarządzenia MZiOS z 25 sierpnia 1971 r. Wydział Zdrowia WRN w Krakowie z dniem 1 stycznia 1972 r. zmienił nazwę i strukturę organizacyjną krakowskich średnich szkół medycznych⁹. Dotychczasowe pomaturalne państwowe szkoły medyczne przekształcono w szkoły policealne, czyli medyczne studia zawodowe z wydziałami określającymi kierunek (specjalizację) kształcenia. Warunkiem podjęcia w nich nauki było świadectwo ukończenia liceum ogólnokształcącego lub matura. Po dokonaniu transformacji powstało m.in. Medyczne Studium Zawodowe nr 2 przy ul. Zamojskiego 58, w ramach którego funkcjonował Wydział Techniki Farmaceutycznej obok trzech innych, tj. Wydziału Stacjonarnego i Zaocznego Instruktorów Higieny oraz Wydziału Pielęgniarstwa Neuropsychiatrycznego. W tej samej siedzibie kształcenie techników farmaceutycznych trwa nadal (2013 r.), jako kierunek kształcenia, przy czym w latach 1986–1996 odbywało się to w strukturze organizacyjnej Zespołu Szkół Medycznych, następnie ponownie w Medycznym Studium Zawodowym nr 2, od roku 2000 w Krakowskiej Szkole Medycznej im. St. Leszczyńskiej, a od 2005 r. w Krakowskiej Medycznej Szkole Policealnej im. St. Leszczyńskiej nr 1¹⁰.

We wrześniu 1976 r. nadzór nad średnim szkolnictwem medycznym przejęło w części Ministerstwo Oświaty i Wychowania, od 1986 r. było to Ministerstwo Edukacji Narodowej, a następnie (od 2001) Ministerstwo Edukacji Narodowej i Sportu. W gestii MZiOS pozostały nadal sprawy organizacji kształcenia praktycznego w zakładach służby i ochrony zdrowia, współudział w zatwierdzaniu, później konsultowaniu planów i programów nauczania, wyposażaniu i modernizacji szkół oraz składanie własnych propozycji w zakresie sieci szkół medycznych i profilów kształcenia¹¹. Należy

⁶ Rozporządzenie MEN z 23.02.1993 r. ws. klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego. Dz.U. 1993, nr 19, poz. 84; Rozporządzenie MENiS z 8.05.2004 r. ws. klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego. Dz.U. 2004, nr 114, poz. 1195 oraz z 26.06.2007 r., Dz.U. 2007, nr 124, poz. 860.

⁷ Zarządzenie MZiOS z 21.07.1997 r. ws. podstaw programowych kształcenia w zawodach nauczanych w szkołach medycznych Dz.U. MZiOS 1997, nr 11, poz. 27; Rozporządzenie MENiS z 21.01.2005 r. ws. podstaw programowych kształcenia w zawodach: [...] technik farmaceutyczny [...] Dz.U. 2005, nr 217, poz. 26.

⁸ Arch. KMSzP, kier. tech. farm. Kronika Państwowej Szkoły Techników Farmaceutycznych.

⁹ Arch. MSZ nr 4 Kr. Zarządzenie Wydz. Zdr. PWRN Kr. z 16.12.1971 znak zd. V-023/104/71 dot. reorganizacji średnich szkół medycznych. Dokument adresowany do krakowskich szkół medycznych przez Wydz. Zdr. PWRN w Krakowie.

¹⁰ J. Jung-Miklaszewska, *System edukacji w Rzeczypospolitej Polskiej. Szkoły i dyplomy*, BUWiWM, Warszawa 2003, s. 7–8; *Ministerstwo Edukacji Narodowej o szkolnictwie zawodowym*, MEN, Warszawa 1999, s. 30–36.

¹¹ Rozporządzenie Rady Ministrów z 30 lipca 1976 r. ws. określenia szkół i innych placówek oświatowo-wychowawczych prowadzonych poza resortem oświaty i wychowania oraz nadzoru pedagogicznego nad nimi. Dz. U. 1976, nr 29, poz. 171.

jednak zaznaczyć, że zakres wpływów MZiOS był coraz bardziej ograniczany. Ważnym momentem w działalności średnich szkół medycznych było przekazanie spraw ich finansowania (1995 r.) Wojewódzkiemu Urzędowi Marszałkowskiemu z uwagi na regionalny charakter tych placówek. Zmiany struktury organizacyjnej szkoły nie miały wpływu na przebieg kształcenia techników farmaceutycznych, pozostał on nadal jednym z kierunków kształcenia w macierzystej placówce.

DYREKTORZY, KIEROWNICY I NAUCZYCIELE

Obejmowanie stanowisk kierowniczych w średnich szkołach medycznych regulowały wytyczne organów nadzorujących szkołę. W odniesieniu do sytuacji szkół techników farmaceutycznych obowiązywało nadal zarządzenie Ministra Zdrowia z 1956 r. w sprawie warunków wymaganych przy mianowaniu na stanowiska kierownicze w średnich szkołach medycznych¹². Według niego kandydat na stanowisko dyrektora musiał być nauczycielem mianowanym, posiadać wykształcenie wyższe lub ukończone studium nauczycielskie (tj. wykształcenie półwyższe) albo inne, uznane za równorzędne oraz wykształcenie medyczne w specjalności reprezentowanej przez szkołę, a także co najmniej dwuletni staż pracy w szkolnictwie lub trzyletni zawodowy w instytucjach służby zdrowia. W okresie przejściowym, tj. do 31 grudnia 1962 r., dopuszczano możliwość (za wyjątkiem dyrektorów i ich zastępców w liceach pielęgniarstwa), by dyrektorem lub jego zastępcą był nauczyciel mianowany, który ukończył średnią szkołę medyczną odpowiedniej specjalności, albo nauczyciel posiadający ukończone lub zaczęte studia pedagogiczne w szkole wyższej — nieposiadający wykształcenia medycznego. Kandydat na stanowisko kierownicze miał się też wykazać trzyletnim pozytywnie ocenionym stażem pracy w szkolnictwie lub pięcioletnim w zakładach służby zdrowia.

Kolejne uregulowanie wymagań wobec kandydatów do pełnienia funkcji kierowniczych w szkołach medycznych wprowadzono w następstwie wejścia w życie ustawy z 27 kwietnia 1972 r. *Karta praw i obowiązków nauczyciela*¹³. Określił je Minister Oświaty i Wychowania, (któremu podlegały od 1972 r. m.in. sprawy kwalifikacji nauczycielskich również szkół medycznych) w zarządzeniu z 2 lipca 1973 r. w sprawie przepisów wykonawczych dotyczących praw obowiązków i uposażenia nauczycieli¹⁴. Według wymienionego zarządzenia, do pełnienia funkcji kierowniczych w szkołach mógł być powołany nauczyciel, który: posiadał wyższe wykształcenie, kwalifikacje naukowe, pedagogiczne, ideowe i moralne, z co najmniej 5-letnim stażem pracy pedagogicznej, ocenionej przynajmniej dwukrotnie przed mianowaniem na „bardzo dobry”. W okresie przejściowym i w uzasadnionych przypadkach kandydat nie musiał legitymować się wyższym wykształceniem, jeśli w dniu wejścia w życie ustawy zajmował to stanowisko. Od ubiegających się o stanowisko kierownicze wymagano także zdolności organizacyjnych, inicjatywy, umiejętnego gospodarowania mieniem szkoły i „...kształ-

¹² Zarządzenie Min. Zdr. z 29.10.1956 r. ws. warunków wymaganych przy mianowaniu na stanowiska kierownicze w średnich szkołach medycznych. Dz. Urz. Min. Zdr. 1956, nr 19, poz. 88.

¹³ Ustawa z 27.04.1972 r. Karta praw i obowiązków nauczyciela. Dz. U. 1972, nr 16, poz. 114.

¹⁴ Zarządzenie Min. Ośw. i Wych. z 2.07.1973 r. ws. przepisów wykonawczych dotyczących praw, obowiązków i uposażenia nauczycieli. Dz. Urz. Min. Ośw. i Wych. 1973, nr 12, poz. 100.

towania socjalistycznych stosunków międzyludzkich w zespole” podczas pracy dydaktyczno-wychowawczej lub działalności społeczno-politycznej.

Powoływanie na stanowiska kierownicze odbywało się z początkiem roku szkolnego na okres nieprzekraczający pięciu lat z możliwością odwołania kandydata (w uzasadnionych przypadkach). Dopuszczano też ponowne powołanie go na kolejną pięcioletnią kadencję. Jednak w praktyce wyboru kandydatów na stanowiska kierownicze średnich szkół medycznych znaczącym kryterium było posiadanie kwalifikacji ideowych, obok naukowych i pedagogicznych¹⁵. Przynależność do wiodącej partii politycznej (PZPR) stanowiła ważny element umacniający pozycję kandydata na zajmowanym stanowisku, ułatwiała karierę zawodową i stwarzała większe szanse awansu, ponieważ obsadzanie stanowisk kierowniczych odbywało się po konsultacji z KW PZPR¹⁶. Od lat dziewięćdziesiątych dyrektora wyłaniano w drodze konkursu, a poza odpowiednim stażem, mianowaniem, pozytywną oceną pracy i wyższym wykształceniem z przygotowaniem pedagogicznym oczekiwano od kandydata również ukończenia kursu z zakresu organizacji i zarządzania¹⁷. Wyłonionego w drodze konkursu kandydata na dyrektora szkoły zatwierdzała rada pedagogiczna w tajnym głosowaniu.

Pierwszym dyrektorem wszystkich szkół korzystających z tej samej bazy lokalowej przy ul. Fornalskiej 9/11 (tj. Państwowej Szkoły Instruktorów Higieny, Państwowej Szkoły Techników Farmaceutycznych, Wydziału Zaocznego Instruktorów Higieny) oraz przy ul. Zamojskiego 58, czyli powstałego w wyniku ich reorganizacji Medycznego Studium Zawodowego nr 2 w Krakowie, był do 1975 r. mgr Tadeusz Czabanowski — filolog polski. Jego następcą na stanowisku dyrektora studium został w roku szkolnym 1975/76 dotychczasowy wicedyrektor do spraw pedagogicznych, a wcześniej kierownik szkolenia w Państwowej Szkole Medycznej Techników Farmaceutycznych, absolwent Wydziału Farmacji AM i współzałożyciel szkoły — mgr Stanisław Strohschneider¹⁸. Kolejni dyrektorzy placówki to: dr Lubomir Berezowski, mgr Aleksandra Opalska, dr Jan Sarnek i mgr Barbara Piwowarczyk. Funkcje zastępcy dyrektora lub wicedyrektora do spraw pedagogicznych od 1975 r. pełnili kolejno mgr Jan Pilch, mgr Aleksandra Opalska, dr Anna Chełmecka, mgr Małgorzata Madej, mgr Barbara Piwowarczyk i mgr Gabriela Ginalska¹⁹. Kierownikiem wydziału, a później kierownikiem szkolenia, mianowano zawsze reprezentanta dziedziny w specjalności odpowiadającej kierunkowi kształcenia. W przypadku techników farmaceutycznych byli to magistry farmacji. Pierwszym został mgr Stanisław Strohschneider, drugim mgr farm. Zbigniew Leśniak, a po nich mgr farm. Małgorzata Ostafin, pełniąca tę funkcję do chwili obecnej. Kierownika wybierał zazwyczaj dyrektor szkoły spośród doświadczonych nauczycieli

¹⁵ Tamże.

¹⁶ AP Kr., PZPR KW Kr. nr zesp. 1295, Protokoły z posiedzeń Wydziału Administracji PZPR KW Kraków, sygn. 51/XI/6.

¹⁷ Ustawa z 7.09.1991 r. o systemie oświaty. Dz. U. 1991, nr 95, poz. 425.

¹⁸ AP Kr., PLF, nr zesp. 1556. Akta finansowe. koresp. PWRN Wyd. Zdr. do PLF dot. przesunięcia etatów do Państwowej Szkoły Instruktorów Higieny z 26.05.1958 r., sygn. 95; Arch. KMSzP, Protokoły Rad Pedagogicznych (plenarnych) MSZ nr 2.

¹⁹ K. Płoch, *Kształcenie i doskonalenie średnich kadr służby sanitarno-epidemiologicznej w Krakowie w latach 1945–2004*, [w:] *Od królewskich edyktów do Inspekcji Sanitarnej. Historia działań sanitarnych i przeciwepidemicznych w Krakowie i Małopolsce*, red. J. Bukowski, M. Bilek, Studio Artpress, Kraków 2007, s. 253–268.

mianowanych i pozytywnie ocenianych, a jeśli było to możliwe pełnozatrudnionych, po czym zatwierdzały go władze zwierzchnie szkoły. Kierownik wydziału lub kierunku kształcenia pełnił jednocześnie funkcję przewodniczącego rady pedagogicznej tegoż wydziału (kierunku)²⁰.

Karta praw i obowiązków nauczyciela z 27 kwietnia 1972 r., w wytycznych co do nauczycieli, a więc i kierowników szkolenia, sugerowała, że mogły być nimi osoby z wyższym wykształceniem, posiadające kwalifikacje naukowe z dziedziny, której nauczały i kwalifikacje pedagogiczne, albo odpowiednią praktykę zawodową oraz niezbędne kwalifikacje ideowe i moralne. Oznaczało to w praktyce, że większe szanse do obejmowania tych stanowisk mieli członkowie PZPR. Jednak wobec braku odpowiedniej liczby kandydatów spełniających te wymagania, rok później (okólnikiem MOiW z 23 lipca 1973 r.) dopuszczono w uzasadnionych przypadkach zatrudnianie osób (głównie nauczycieli przedmiotów zawodowych i zawodu) posiadających kwalifikacje zawodowe na poziomie szkoły średniej, z co najmniej 10–15-letnim stażem pracy w swoim zawodzie i kwalifikacjami pedagogicznymi z pominięciem konieczności posiadania wykształcenia wyższego. Warunek uzyskania dyplomu wyższej uczelni i przygotowania pedagogicznego w odniesieniu do nauczycieli przedmiotów zawodowych w średnich szkołach medycznych wprowadzono ostatecznie w życie z początkiem lat dziewięćdziesiątych, a pod koniec tego samego dziesięciolecia musiał być to dyplom studiów kierunkowych z tytułem magistra i przygotowaniem pedagogicznym²¹.

Nauczycieli, którzy byli zatrudnieni w Szkole Techników Farmaceutycznych można podzielić ze względu na rodzaj prowadzonych zajęć na: nauczycieli zawodu, wykładowców przedmiotów ogólnomedycznych i zawodowych oraz nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących, a także ze względu na zawartą z nimi umowę o pracę, czyli na tych zatrudnionych w pełnym i niepełnym wymiarze godzin. Nauczycieli pełnozatrudnionych było niewiele. Po dwóch latach działalności Szkoły (1965 r.), zaproponowano pracę pierwszej własnej absolwentce — Elżbiecie Bednarowicz, która przejęła prowadzenie ćwiczeń z przedmiotu technika przyrządzania leków po studencie farmacji. W latach 1965–2008 liczba nauczycieli etatowych przypisana do kierunku kształcenia wahała się w granicach 3–5 osób i w ogólnej liczbie biorących udział w kształceniu stanowili oni niewielki odsetek. Przykładowo w latach 1965 i 1970 było to odpowiednio 23,8% i 27,3%²², dopiero na przełomie XX i XXI w. po wielu modyfikacjach planów nauczania zapotrzebowanie na nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących zmniejszyło się i wzrósł odsetek tych pełnozatrudnionych. Najdłużej pracującymi nauczycielami zawodu i przedmiotów zawodowych byli: mgr Zbigniew Leśniak, mgr Halina Bugajska, mgr Aleksandra Kessler, mgr Jadwiga Kielska. Do osób pracujących krócej albo pracujących obecnie należą: dr Anna Chełmecka oraz magistrzy: Beata Berezowska, Maria Burdalska, Władysław Faron, Barbara Kozakiewicz, Irena Mind, Józef Majewski, Zbigniew Nowak, Małgorzata Ostafin, Maria Sowa, Elżbieta Śladowska.

Wśród nauczycieli niepełnozatrudnionych, wykładowców przedmiotów pośrednio i bezpośrednio związanych z zawodem byli docenci (Jerzy Georgiades, Bolesław Janik,

²⁰ Arch. KMSzP, kier. farm. Protokoły rad pedagogicznych wydz./ kier. tech. farm.

²¹ Dz.U. 1991, nr 95, poz. 425.

²² Arch. KMSzP, kier. techn. farm., Ark. org. r. szk. 1969/70 i 1974/75 oraz Kronika Państwowej Szkoły Medycznej Techników Farmaceutycznych 1963–1998.

Marian Eckstein), doktorzy i lekarze (Helena Arnold, Maria Gorczyca, Stanisław Janik, Halina Krasowska, Jan Krzek, Zbigniew Nowak, Krystyna Nowanek, Helena Pazdro, Alicja Porębska, Jerzy Porębski, Alfred Reder, Edward Rybacki, Zygmunt Ryznerski, Franciszek Urbaczka, Stanisław Wójtowicz, Jarosław Ziemichód, Romuald Zimoń) oraz magistrzy (Józef Jakliński, Bogumiła Jaworska, Kazimierz Ostrowski, Teresa Palej, Bernard Smułczyński, Tadeusz Szewczyk).

Wśród nauczycieli przedmiotów ogólnokształcących byli magistrzy: Augustyn Dudek, Czesław Gralikowski, Stefania Kikkan, lek.med. Edward Kuś, Zofia Masio, Małgorzata Miernik, Zofia Plackowska, Wiktor Podkówka, Jolanta Prokop, Janina Rakoczy, Wojciech Sowa, Józef Świdecki, Urszula Trybulec, Anna Zarazik.

Znaczącą grupę stanowili również magistrzy farmacji — pracownicy krakowskich aptek, którzy pełnili jednocześnie rolę nauczycieli zawodu podczas zajęć praktycznych i praktyk zawodowych. Wśród nich byli: Alina Błachut, Maria Bobowa, Jerzy Bilek, Danuta Chrobak, Augustyn Dudek, Anna Głut, Krystyna Gębała, Anna Golka, Maria Gubernat, Danuta Hanik, Teresa Herzig, Janina Issepsy, Krystyna Janik, Emilia Jamka, Maria Kis, Ewa Kolendowska, Krystyna Konieczny, Maria Korzinek, Julia Kowalska, Barbara Koś, Maria Kmiotowicz, Sylwia Kumor, Zofia Kwieczen, Maria Labocha, Maria Lis, Jerzy Łuczko, Danuta Markowska, Maria Maj, Apolonia Mamuszkowa, Maria Motylewicz, Andrzej Mazur, Adam Ostrowski, Krystyna Plackowska, Maria Peszek, Ewa Pilch, Wanda Romanek, Helena Sacha, Wincenty Sawicki, Janina Skalda, Wacława Sowińska, Kazimierz Stanuch, Stanisław Stanuch, Zofia Strumińska, Mieczysław Sztukowa, Krystyna Śliwińska, Jan Węgrecki, Danuta Worsztynowicz, Helena Zacias, Zofia Zemowska, Apolonia Ziaja²³.

W porównaniu z innymi średnimi szkołami medycznymi Krakowa, kadra pedagogiczna techników farmaceutycznych legitymowała się prawie w całości wyższym wykształceniem, wyjątek stanowili na początku działalności szkoły technicy farmaceutyczni prowadzący ćwiczenia w pracowni przyrządzania leków. Niektórzy wykładowcy byli autorami podręczników, np. M. Eckstein — *Chemia organiczna i nieorganiczna*; J. Świdecki *Język rosyjski dla średnich szkół medycznych*. Nauczycielki przedmiotów zawodowych angażowały się w recenzowanie kolejnych planów i programów nauczania wdrażanych do realizacji. Panie A. Kessler i M. Ostafin były członkami komisji programowej dla zawodu technik farmaceutyczny, powołanej przez Ministra Zdrowia i Opieki Społecznej w drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych, a A. Kessler (która uzyskała tytuł nauczyciela dyplomowanego), współtworzyła również zatwierdzony przez MENiS i wdrożony do realizacji w 2005 r. program nauczania w tym zawodzie²⁴.

UCZNIOWIE

Pierwszy nabór kandydatów do krakowskiej Państwowej Szkoły Techników Farmaceutycznych (1963 r.) odbył się w oparciu o instrukcję Ministra Zdrowia z dn. 30 marca 1960 r., według której warunkiem przyjęcia do niej było posiadanie świadectwa dojrzałości, zdanie egzaminu wstępnego z biologii i wiek w granicach 18–30

²³ Arch. KMSzP, kier. tech. farm. Protokoły rad pedagogicznych, arkusze org. r. szk. wydz./kier. farm.

²⁴ Program nauczania. Technik Farmaceutyczny 322[10], Zatwierdz. MENiS, Warszawa 2005.

lat²⁵. W 1969 r. podniesiono górną granicę wieku dla kandydatów do 35 lat oraz wprowadzono do egzaminu wstępnego chemię zamiast biologii²⁶. Zmiana przedmiotu egzaminacyjnego była korzystna, ponieważ znajomość chemii warunkowała w znacznym stopniu późniejsze opanowanie farmakologii. Od 1972 r. złagodzono formalne wymogi wobec kandydatów ubiegających się o wstęp do szkół techników farmaceutycznych, dopuszczając świadectwo ukończenia liceum ogólnokształcącego i pozytywny wynik rozmowy kwalifikacyjnej²⁷. W krakowskiej szkole egzaminy wstępne z chemii utrzymano do 1977 r., ponieważ kandydatów było z reguły o 1/3 więcej od przygotowanej puli wolnych miejsc. Przez kolejne trzy lata przyjęcie do szkoły opierało się na wyniku rozmowy kwalifikacyjnej, po czym na 9 lat (od 1981 do 1990 r.) powrócono do egzaminu wstępnego. W latach 1991–1993 ponownie wprowadzono rozmowę kwalifikacyjną, a od 1994 r. egzamin wstępny. Przywrócenie egzaminu wstępnego w szkole było uzasadnione, ponieważ pewna część młodzieży trafiała tu przypadkowo, bez wystarczającej znajomości podstaw chemii, na której bazować miała dalsza w niej edukacja. Przykładowo w r. szk. 1994/95 do egzaminu wstępnego przystąpiło 125 osób, a zdało go zaledwie 63 kandydatów, tj. 50,4%. Respektowano również zdane egzaminy wstępne do AM oraz na uniwersyteckie wydziały chemii i biologii. Na każdym roku znajdowało się kilka osób, które zdały egzamin, ale nie dostały się na uczelnię wyższą. Przykładowo w r. szk. 1965/66 było ich trzy, a pięć lat później siedem²⁸. Liberalizacja formalnych wymagań wobec kandydatów do szkoły nie spowodowała nagłego przypływu osób bez świadectwa dojrzałości. Dopiero w r. szk. 1974/75 przyjęto cztery osoby ze świadectwem ukończenia LO²⁹, a w kolejnych latach były to pojedyncze osoby. Dla niektórych pobyt w szkole stanowił pierwszy etap dalszego rozwoju zawodowego, bowiem po ukończeniu szkoły ubiegali się oni o wstąpienie na Wydział Farmacji krakowskiej Akademii Medycznej, by kontynuować edukację na studiach wyższych.

Szkół Techników Farmaceutycznych w Krakowie częściej wybierały kobiety, wśród osób podejmujących naukę w latach 1963–2005 było ich 2736, czyli aż 91,8% ogółu uczniów (zob. tabela 2)³⁰. Na podstawie zachowanych materiałów źródłowych nie można dokonać szczegółowej charakterystyki społeczności uczniowskiej, ale ze znacznym prawdopodobieństwem można domniemywać, że liczbową przewagę w podanym analizie okresie stanowiły dzieci z rodzin robotniczych i inteligencji pracującej, ponieważ zdecydowaną większością w szkole byli mieszkańcy miast. Sporą grupę

²⁵ Instrukcja nr 18/60 Min. Zdr. z dn. 30.03. 1960 r. ws. trybu przyjmowania uczniów do średnich szkół medycznych. Dz. Urz. Min. Zdr. 1960, nr 8, poz. 36.

²⁶ Zmiany te wprowadzało zarządzenie MZiOS z dn. 8.01.1969 r. ws. zasad i trybu przyjmowania uczniów (sluchaczy do szkół średnich resortu zdrowia i opieki społecznej). Dz. Urz. MZiOS 1969, nr 3, poz. 7.

²⁷ Arch. KMSzP, kier. tech. farm. Arkusze ocen, Główna księga ewidencji sluchaczy; Zarządzenie MZiOS z dn. 17.06.1972 r. w sprawie przyjmowania uczniów do klasy pierwszej w szkołach medycznych. Dz. Urz. MZiOS 1972, nr 13, poz. 56.

²⁸ Arch. KMSzP, kier. tech., farm., Główna księga ewidencyjna Państwowej Szkoły Medycznej Techników Farmaceutycznych 1963/64–1978/79 oraz książki protokołów Rad Pedagogicznych.

²⁹ Arch. KMSzP, kier. tech., farm., Protokoły Rady Pedagogicznej oraz główna księga ewidencyjna Państwowej Szkoły Medycznej Techników Farmaceutycznych 1963–1978.

³⁰ Arch. KMSzP, kier. farm. Główna księga ewidencyjna sluchaczy (z lat 1963–2005) Państwowej Szkoły Techników Farmaceutycznych.

w każdej klasie stanowiły te z rodzin magistrów farmacji, lekarskich, nauczycielskich i „inżynierskich”. Uczniów z samego Krakowa było stosunkowo dużo, bo w szczegółowo badanych latach ich odsetek zawierał się w przedziale od 21% do 47,1%. Szkoła miała charakter regionalny. Znacząca część osób pochodziła co prawda z województwa krakowskiego, ale wiele z nich było mieszkańcami kieleckiego, katowickiego i rzeszowskiego, a po zmianie ich nazw: małopolskiego, świętokrzyskiego, śląskiego i podkarpackiego³¹. Więcej szczegółowych danych o uczniach zawiera tabela 1.

Tabela 1

Uczniowie klas pierwszych Szkoły i Wydziału Techników Farmaceutycznych w Krakowie według miejsca stałego zamieszkania i płci w wybranych latach szkolnych 1964/65, 1970/71, 1980/81, 1990/91, 2000/01, 2005/06

Wyszczególnienie		1964/65		1970/71		1980/81		1990/91		2000/01		2005/06	
		L.b.	%	L.b.	%	L.b.	%	L.b.	%	L.b.	%	L.b.	%
Miejsce stałego zamieszkania	Kraków	24	47,1	20	43,5	27	30,4	28	38,9	13	21,0	24	30,0
	Inne miasta	21	41,2	15	32,6	39	43,8	38	52,8	31	50,0	30	37,5
	Wieś	6	11,7	11	23,9	23	25,8	6	8,3	18	29,0	26	32,5
Podział wg płci	Kobiet	42	82,4	42	89,1	83	93,2	66	91,7	59	95,2	73	91,2
	Mężczyzn	9	17,6	4	10,9	6	6,8	6	8,3	3	4,8	7	8,8
Razem uczniów kl. I		51		46		89		72		62		80	

Źródło: Arch. KMSzP, kier. tech. farm., Główna księga ewidencyjna słuchaczy Państwowej Szkoły Techników Farmaceutycznych 1963/64–1978/79 oraz Wydziału Techników Farmaceutycznych MSZ nr 2, KSzM i KMSzP z lat 1979–2005

Zajęcia szkolne w Państwowej Szkole Medycznej Techników Farmaceutycznych (później w Medycznym Studium Zawodowym nr 2 i Wydziale Techniki Farmaceutycznej Zespołu Szkół Medycznych, a następnie na kierunku kształcenia w Krakowskiej Szkole Medycznej i Krakowskiej Medycznej Szkole Policealnej im. St. Leszczyńskiej nr 1, przy ul. Zamojskiego 58), rozpoczęło łącznie w latach szkolnych 1963/1964–2005/2006 2736 osób, z których 2225, czyli 81,3%, ukończyło ją po odbyciu dwuletniego cyklu kształcenia, zdobywając tytuł technika farmaceutycznego³². Szczegółowe zestawienie uwzględniające liczbę osób podejmujących naukę w klasach pierwszych w poszczególnych latach i odpowiednio liczbę absolwentów tych samych roczników zawiera tabela 2.

³¹ Arch. KMSzP, kier. tech. farm., Główna księga ewidencyjna słuchaczy Państwowej Szkoły Techników Farmaceutycznych 1963/64–2005/06.

³² Arch. KMSzP, kier. tech. farm., Książka ewidencji słuchaczy 1963–1978; Arkusze ocen i protokoły egzaminów dyplomowych 1963–2007.

Tabela 2

Uczniowie i absolwenci Państwowej Szkoły Medycznej Techników Farmaceutycznych
w Krakowie w latach szkolnych 1963/64–2005/06[^]

Rekrutacja				Egzamin Dyplomowy				
Rok szkolny	Liczba osób rozpoczynających naukę w kl. I			Rok	Liczba absolwentów			% absolwentów ^y z ogółu rozpoczynających naukę
	Ogółem	Kobiet	Mężczyzn		Ogółem	Kobiet	Mężczyzn	
1963/64	51	42	9	1965	37	33	4	72,5
1964/65	55	48	7	1966	50	45	5	81,8
1965/66	47	44	3	1967	38	37	1	80,9
1966/67	50	50	0	1968	45	44	1	90,0
1967/68	51	47	4	1969	41	38	3	80,4
1968/69	45	42	3	1970	40	38	2	88,9
1969/70	40	37	3	1971	31	30	1	77,5
1970/71	46	42	4	1972	41	39	2	89,1
1971/72	49	47	2	1973	48	46	2	98,0
Medyczne Studium Zawodowe nr 2, Wydział Techniki Farmaceutycznej								
1972/73	51	46	5	1974	43	41	2	84,3
1973/74	52	50	2	1975	47	46	1	90,4
1974/75	84	80	4	1976	70	68	2	83,3
1975/76	92	87	5	1977	79	77	2	85,9
1976/77	84	81	3	1978	74	72	2	88,0
1977/78	84	81	3	1979	75	74	1	89,3
1978/79	82	78	4	1980	72	70	2	87,8
1979/80	78	74	4	1981	73	72	1	93,6
1980/81	89	83	6	1982	68	66	2	76,4
1981/82	79	72	7	1983	75	72	3	94,9
1982/83	81	71	10	1984	54	52	2	66,7
1983/84	78	72	6	1985	50	49	1	64,1
1984/85	70	60	10	1986	51	48	3	72,8
1985/86	79	75	4	1987	48	46	2	60,7
1986/87	77	71	6	1988	47	42	5	61,0

Tabela 2

Zespół Szkół Medycznych, Wydział Techniki Farmaceutycznej								
1987/88	67	62	5	1989	36	34	2	53,7
1988/89	68	59	9	1990	30	28	2	44,1
1989/90	66	56	10	1991	43	40	3	65,1
1990/91	72	66	6	1992	45	42	3	62,5
1991/92	45	40	5	1993	24	21	3	53,3
1992/93	67	59	8	1994	43	42	1	64,1
1993/94	77	73	4	1995	61	57	4	79,2
1994/95	64	52	12	1996	47	40	7	73,4
1995/96	66	63	3	1997	57	54	3	86,3
Medyczne Studium Zawodowe nr 2, Wydział Techników Farmaceutycznych								
1996/97	74	68	6	1998	69	65	4	93,2
1997/98	69	65	4	1999	60	57	3	86,9
1998/99	67	61	6	2000	55	52	3	82,0
1999/00	69	63	6	2001	50	48	2	72,5
Krakowska Szkoła Medyczna im. St. Leszczyńskiej, Kierunek Techników Farmaceutycznych								
2000/01	62	59	3	2002	54	52	2	87,0
2001/02	65	61	4	2003	44	41	3	67,7
2002/03	76	69	7	2004	51	48	3	67,1
2003/04	62	56	6	2005	50	47	3	80,6
2004/05	75	69	6	2006	49	43	6	65,3
Krakowska Medyczna Szkoła Policealna im. St. Leszczyńskiej nr 1 Kierunek Techników Farmaceutycznych								
2005/06	80	73	7	2007	60	56	4	75,0
Razem	2736	2511	225		2225	2112	113	81,3
% K i M		91,8	8,2			95,0	5,0	

Źródło: Arch. KMSzP, kier. tech. farm., Książka ewidencji słuchaczy, arkusze ocen i protokoły egzaminów dyplomowych z lat 1965–2006 r.; Analiza wyników OKE w Krakowie z 2007 r.

^ — Dane obejmują uczniów/słuchaczy i absolwentów tech. farm. wszystkich struktur organizacyjnych tej samej szkoły

y — łącznie z osobami, które „doszły” do danego rocznika (po urlopach, z innych szkół, repetencji)

Dane zamieszczone w tabeli 2 potwierdzają również, że szkoła cieszyła się większym powodzeniem u kobiet niż u mężczyzn, wśród osób podejmujących naukę mężczyźni stanowili zaledwie 8,2%, a wśród absolwentów 5%. Odsetek młodzieży kończącej szkołę w stosunku do liczby osób rozpoczynających w niej edukację był dość wysoki. Sprawność bezwzględna szkoły dla pierwszego naboru wynosiła 72,5%. Odpad i odsiew młodzieży początkowo niezbyt duży, obejmujący zwykle kilka albo kilkanaście osób — zwiększył się znacząco w latach szk. 1987/88–1991/92. Przy czym odpad dotyczył z reguły większej liczby osób niż odsiew, bowiem wielu słuchaczy rezygnowało z dalszej nauki po kilku lub kilkunastu tygodniach pobytu w szkole. Główne jego przyczyny to: zmiana zainteresowań, powody rodzinne, zdrowotne i urlopy³³.

PRZEBIEG KSZTAŁCENIA

Organizację i przebieg procesu dydaktyczno-wychowawczego w szkole wyznaczały plany i programy i nauczania.

Plany nauczania określały wykaz przedmiotów i rodzaje zajęć dydaktyczno-wychowawczych oraz czas przeznaczony na ich realizację. Programy nauczania z kolei precyzowały cele kształcenia, rodzaj i zakres treści merytorycznych oraz umiejętności końcowe uczniów niezbędne do wykonywania poszczególnych czynności zawodowych.

Kształcenie techników farmaceutycznych rozpoczęto według planu nauczania z 1963 r. Do 1971 r. była to szkoła pomaturalna, a od września 1972 r. policealna³⁴. Czas kształcenia obejmował dwa lata podzielone na cztery semestry, liczące odpowiednio 19, 19, 19 i 13 tygodni nauki. Uczniowie posiadali indeksy, obowiązywał ich podobny jak w wyższych uczelniach sposób uzyskiwania zaliczeń i zdawania egzaminów, ale nie mieli oni uprawnień studenckich. Wszystkie zajęcia były obowiązkowe. W ich skład wchodziły początkowo: wykłady, ćwiczenia i zajęcia praktyczne, po kilku latach wprowadzono również praktykę zawodową. Pierwszy, realizowany od 1963 r. w krakowskiej Szkole Techników Farmaceutycznych plan nauczania obejmował 13 przedmiotów zawodowych, pięć pomocniczych, praktyczną naukę zawodu oraz nadobowiązkowo zachodni język obcy i maszynopisanie. Przedmioty zawodowe realizowano w formie wykładów i ćwiczeń³⁵. Szczegółowy ich wykaz z wymiarem godzin zawiera tabela 3.

Z przedstawionego planu nauczania techników farmaceutycznych z 1963 r. wynika, że cały cykl nauczania realizowano w wymiarze 2261 godzin, z czego 1629 godzin stanowiły zagadnienia zawodowe, 368 godzin treści pomocnicze, a 264 — praktyczna nauka zawodu, co stanowiło odpowiednio 72%, 16,3% oraz 11,7%. Praktyczna nauka zawodu wraz z ćwiczeniami obejmowała łącznie 931 godzin, czyli 41,2%. Wnosząc po liczbie godzin, największy nacisk w kształceniu położono na „Technikę przyrządzania leków”, „Chemię ogólną” i „Chemię farmaceutyczną” oraz „Towaroznawstwo zielarskie”. Taki dobór przedmiotów nauczania, form ich realizacji oraz przydział liczby

³³ Arch. KMSzP, kier. tech. farm., Protokoły Rady Pedagogicznej oraz Książka ewidencji słuchaczy 1963–2005.

³⁴ Dz. Urz. MZiOS 1963, nr 9, poz. 59; Dz. Urz. MZiOS 1972, nr 18, poz. 81.

³⁵ Arch. KMSzP, kier. tech. farm., Plan nauczania SP-50-54/63 Państwowej Szkoły Techników Farmaceutycznych z r. szk. 1963/64.

godzin, pozwalały na dobre opanowanie wiedzy i umiejętności zawodowych technika farmaceutycznego.

Tabela 3

Plan nauczania Państwowej Szkoły Techników Farmaceutycznych z r. szk. 1963/64

Nazwa przedmiotu	Liczba godz. w cyklu nauczania		
	Wykłady	Ćwiczenia	Ogółem
PRZEDMIOTY ZAWODOWE			
Technika przyrządzania leków	136	230	366
Towaroznawstwo zielarskie	83	49	132
Towaroznawstwo sanitarne	51	17	68
Czynności administracyjno-biurowe	17	17	34
Organizacja i ustawodawstwo służby farmaceutycznej	51	–	51
Chemia ogólna	136	204	340
Chemia farmaceutyczna	133	99	232
Botanika farmaceutyczna	51	51	102
Farmakodynamika	66	–	66
Mikrobiologia i parazytologia	68	–	68
Higiena i BHP	68	–	68
Pierwsza pomoc w nagłych przypadkach	34	–	34
PRZEDMIOTY POMOCNICZE			
Ekonomia z socjologią	66	–	66
Język rosyjski	68	–	68
Język łaciński	68	–	68
Wychowanie fizyczne	134	–	134
Szkolenie wojskowo-medyczne	32	–	32
Razem	1330	667	1997
PRAKTYCZNA NAUKA ZAWODU			
Praktyka w aptece otwartej			132
Praktyka w aptece szpitalnej			66
Praktyka w laboratorium galenowym i hurtowni leków			66
Ogółem			2261

Źródło: Arch.KMSzP. Wydz. Tech. Farm., Plan nauczania SP/50/54/63 Państwowej Szkoły Techników Farmaceutycznych, (mat. powiel).

W latach szkolnych 1966/67, 1970/71, 1972/73, 1974/75, 1979/80, 1988/89, 1991/92, 2000 i 2005 wdrażano w życie kolejne plany nauczania, jedne z nich były projektami i modyfikacją poprzednich, inne stanowiły już wersję ostateczną³⁶. Kopiowały one w różnym stopniu plan z 1963 r. Wnoszone zmiany dotyczyły początkowo przesunięć pojedynczych godzin, przeznaczonych na realizację poszczególnych przedmiotów, przy zachowaniu ogólnej ich liczby w całym cyklu kształcenia. W r. szk. 1970/71 włączono do planu nauczania dwa nowe przedmioty. Były to: „Podstawy nauk politycznych” i „Powszechna samoobrona”. Usunięto je dopiero na początku lat dziewięćdziesiątych, a miejsce „Ekonomii z socjologią” zajęły „Podstawy socjologii, psychologii i organizacji pracy”. Dwa lata później, w miejsce „Chemii ogólnej” wprowadzono „Chemię organiczną” i „Chemię analityczną” oraz zredukowano o połowę czas przeznaczony na realizację przedmiotu „Botanika farmaceutyczna”. Wdrożony w życie w r. szk. 1974/75 plan nauczania ograniczał liczbę przedmiotów (do 17) oraz pulę godzin przeznaczonych na ich realizację.

Zmniejszenia liczby przedmiotów dokonano poprzez połączenie „Anatomii” z „Fizjologią” i „Ratownictwem” oraz „Botaniki farmaceutycznej” z „Towaroznawstwem zielarskim”. Zredukowano też o jedną godzinę tygodniowo wymiar godzin z siedmiu przedmiotów, a uzyskane godziny przeznaczono na praktykę zawodową, zaplanowaną w czasie wakacji po drugim semestrze. Osiągnięto w ten sposób korzystne proporcje czasowe na kształtowanie zawodowych umiejętności zarówno intelektualnych, jak i praktycznych, bowiem wykłady stanowiły 50%, tj. 1143 godz. w całym cyklu nauczania, a drugą połowę czasu przeznaczono na realizację ćwiczeń, zajęć praktycznych i praktykę zawodową. W porównaniu z pierwszym planem nauczania, jaki był realizowany w szkole (1963 r.), całkowita liczba godzin wzrosła nieznacznie, tzn. o 23 godziny, przy czym udało się w ciągu tych 11 lat wygospodarować 140 godzin na praktykę zawodową. Pozytywną stroną dokonywanych zmian było zabezpieczenie znaczącej liczby godzin na realizację przedmiotów bezpośrednio związanych z zawodem (chemia, „Technika przyrządzania leków”, „Towaroznawstwo zielarskie”, „Farmakodynamika”, „Elementy administracji i biurowości”) oraz wprowadzenie języka łacińskiego. W kolejnych latach wzbogacono plan nauczania o przedmioty: „Zagadnienia zawodowe— elementy ustawodawstwa i ekonomiki farmaceutycznej”, a po roku 2000 o „Zdrowie publiczne” i „Informatyka i technika komputerowa w aptece” oraz język angielski i elementy ratownictwa, które realizowano w ramach „Anatomii, fizjologii i patofizjologii”. Zajęcia praktyczne i praktyka zawodowa obejmowały w całych cyklach kształcenia (poza ćwiczeniami w pracowniach) łącznie od 404 do 332 godz., co stanowiło odpowiednio 17,7% do 14,2% (por. tabela 4). Realizowano je w aptece otwartej, aptece szpitalnej (zamkniętej) oraz w laboratorium galenowym (zielarskim) i hurtowni leków. Obejmowały one prace techniczne, analityczne i administracyjne związane z produkcją, kontrolą i obrotem środków farmaceutycznych oraz artykułów sanitarnych i sprzętu medycznego. Nauka zawodu w aptekach ogólnodostępnych prowadzona była prawie indywidualnie (dwie słuchaczki na jednego opiekuna), natomiast w aptekach szpitalnych i hurtowniach farmaceutycznych liczba osób w grupie nie przekraczała sześciu. Zmiany, jakich dokonywano w kolejnych planach nauczania, stwarzały korzystne warunki do kształtowania umiejętności zawodowych technika farmaceutycz-

³⁶ Arch. KMSzP, kier. tech. farm. Plan nauczania SP-50-98/66, SP-50-59/70, Np.-50-29/72, NP.-50-30/74 (mat. powielone).

nego, bowiem dostosowywano je do rozwoju farmacji, zmieniającego się ustawodawstwa i potrzeb rynkowych.

Wzajemne proporcje liczby godzin w planach nauczania techników farmaceutycznych w poszczególnych okresach kształcenia zawiera tabela 4.

Tabela 4

Wykaz liczby godzin w planach nauczania techników farmaceutycznych w latach 1974/75, 1988/89, 1991/92, 2005/06

Rodzaj zajęć	1974/75	1988/89	1991/92	2005/06
Teoria/ćw.,wykł.	1880	1978	1856	2000
Zajęcia praktyczne	264	256	224	192
Praktyka zawodowa	140	140	140	140
Razem godz.	2284	2374	2220	2232

Źródło: Arch. KMSzP., kier. farm. Plany nauczania z lat: 1974, 1988, 1991, 2000, 2005

Zatwierdzona przez MENiS w 2005 r. i realizowana obecnie podstawa programowa dla zawodu technik farmaceutyczny składa się z pięciu bloków programowych i przypisuje im określoną w procentach minimalną liczbę godzin w całym dwuletnim cyklu kształcenia. Są to: blok technologiczny (44%), blok analityczny (20%), ekspedycja produktów leczniczych (14%), podstawy działalności zawodowej (14%) oraz podstawy prawa i ekonomiki w ochronie zdrowia (3%), co daje łącznie 95%. Pozostałe 5% przeznaczają się na dostosowanie kształcenia do potrzeb rynku pracy³⁷. W oparciu o podstawy programowe określono opis zawodu (kwalifikacji absolwenta) z podziałem na to, co powinien wiedzieć i wykonać (umiejętności intelektualne i praktyczne) w zakresie poszczególnych bloków. Dało to możliwość określenia standardów wymagań egzaminacyjnych i wprowadzenie zewnętrznej oceny przygotowania absolwentów w oparciu o ujednoczone w całej Polsce kryteria. Zobiektywizowany egzamin umożliwił bardziej świadomą pracę, zarówno ucznia-słuchacza, jak i nauczyciela oraz porównywanie wyników pracy poszczególnych szkół.

EGZAMIN DYPLOMOWY I EGZAMIN POTWIERDZAJĄCY KWALIFIKACJE ZAWODOWE

Egzamin dyplomowy mogły zdawać osoby, które zaliczyły wszystkie formy zajęć objęte planem nauczania. Początkowo przebiegał on zgodnie z instrukcją MZiOS z 8 maja 1961 r.³⁸ i obejmował egzamin ustny i praktyczny z farmacji stosowanej

³⁷ Podstawa programowa kształcenia w zawodzie technik farmaceutyczny. Załącznik nr 11 do rozporządzenia MENiS z 21.05.2005 ws. podstaw programowych... Dz.U. 2005, nr 26, poz. 217.

³⁸ Instrukcja nr 29/61 MZiOS z dn. 8.05.1961 r. ws. trybu składania egzaminu dyplomowego w państwowych szkołach techników farmaceutycznych. Dz. Urz. MZiOS 1961, nr 11, poz. 74 oraz instrukcja nr 34/64 MZiOS z dn. 29.10.1964 r. zmieniająca instrukcję 29/61 ws. trybu składania egzaminu dyplomowego w państwowych szkołach techników farmaceutycznych. Dz. Urz. MZiOS 1964, nr 21, poz. 115.

oraz egzamin ustny z chemii farmaceutycznej, farmakognozji i ekonomii politycznej. Odbывał się on przed komisją złożoną z dyrektora szkoły, kierownika szkolenia oraz egzaminatorów, którymi byli wykładowcy i nauczyciele szkoły. Ponadto mogli w nim uczestniczyć bez prawa głosu: delegat Związku Zawodowego Pracowników Służby Zdrowia i wychowawca klasy. Egzamin praktyczny odbywał się jako pierwszy, w pracowniach szkolnych, trwał pięć godzin i obejmował ćwiczenia z zakresu prac recepturowych i galenowych oraz opis wykonania wylosowanego zadania. Jeżeli zdający otrzymał ocenę niedostateczną, to nie mógł zdawać egzaminu ustnego. Egzamin ustny polegał na udzieleniu odpowiedzi na trzy pytania dotyczące wymienionych wcześniej przedmiotów. Ocenę końcową ustalano po uwzględnieniu ocen z dwóch części egzaminu dyplomowego oraz ocen rocznych uzyskanych w drugim roku nauki z przedmiotów objętych egzaminem. Od 1971 r. egzamin praktyczny obejmował techniki przyrządzania leków (merytorycznie dotyczył tych samych zagadnień, co poprzednio — zmianie uległa nazwa przedmiotu), a egzamin ustny: techniki przyrządzania leków, chemię farmaceutyczną i towaroznawstwo zielarskie³⁹. Wylimitowano, i słusznie, ekonomię polityczną, która w oferowanym wówczas zakresie nie miała wiele wspólnego z działalnością gospodarczą i zawodem technika farmaceutycznego. W 1974 r. zarządzeniem MZiOS z 29 maja dokonano dalszej redukcji liczby przedmiotów, objętych egzaminem dyplomowym, w wyniku której zostały tylko dwa, tj. technika przyrządzania leków i chemia farmaceutyczna, czyli te które najściślej i bezpośrednio związane są z wykonywaniem czynności zawodowych technika farmaceutycznego⁴⁰.

Przez kolejnych kilkanaście lat nie wprowadzano istotnych zmian do jego przebiegu, dopiero pod koniec lat dziewięćdziesiątych rozpoczęto proces jego obiektywizacji. Prace zainicjowano od wpisania zawodu technika farmaceutycznego na listę klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego (pierwszy wpis w 1993 r., kolejne jego modyfikacje w latach 2004 i 2007)⁴¹. Następnym etapem było opracowanie podstaw programowych (minimum programowego) oraz opisu zawodu i wykazu niezbędnych do jego wykonywania wiadomości i umiejętności. Wykaz wiedzy i umiejętności stał się ostatecznie kluczem do opracowania standardów wymagań egzaminacyjnych będących podstawą do konstruowania zadań egzaminacyjnych i przeprowadzenia egzaminu zewnętrznego. Pierwszy taki egzamin objął słuchaczy przyjętych do szkoły w sierpniu 2005 r., bowiem wdrożono go (zgodnie z założeniami reformy ustroju szkolnego) w 2007 r. Zmieniono jednocześnie dotychczasową jego nazwę na egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe (inaczej egzamin zawodowy)⁴². Przygotowała go i przeprowadziła po raz pierwszy w historii szkoły Komisja Egzaminacyjna, powołana przez ministra edukacji narodowej i sportu. Przystąpiło do niego w krakowskiej szkole 62 osoby, a zdało 60, tj. 98,4%, wynik egzaminu w ujęciu jakościowym był wysoki

³⁹ Instrukcja nr 15/71 MZiOS z dn. 22.04.1971 r. zmieniająca instrukcję ws. trybu składania egzaminu dyplomowego w państwowych szkołach techników farmaceutycznych. Dz. Urz. MZiOS 1971, nr 12, poz. 59.

⁴⁰ Zarządzenie MZiOS z dn. 29.05.1974 ws. regulaminu nauczania i egzaminów dyplomowych w medycznych studiach zawodowych. Dz. Urz. MZiOS 1974, nr 14, poz. 61.

⁴¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej ws. klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego. Dz.U. 1993, nr 19, poz. 84; Dz.U. 2004, nr 114, poz. 1195; Dz.U. 2007 nr 124, poz. 860.

⁴² Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 3.02.2003 r. ws. standardów wymagań będących podstawą przeprowadzenia egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Dz.U. 2003, nr 49, poz. 411; Dz.U. 2005, nr 66, poz. 580.

(80–100 pkt), generalnie nie odbiegał zasadniczo od tego z lat poprzednich, bowiem zdarzało się, że pojedyncze osoby nie zdawały go pozytywnie.

BAZA LOKALOWA I MATERIALNA

Początki działalności szkoły były trudne z uwagi na dość skromne warunki lokalowe. Zajęcia dydaktyczne w Szkole Techników Farmaceutycznych odbywały się tylko w godzinach popołudniowych. Jedną z sal wykładowych przekształcono w pracownię przyrządzania leków, co sprawiło, że dwie szkoły miały do dyspozycji tylko dwie sale wykładowe i dwie sale ćwiczeń⁴³. Z tych samych pomieszczeń od r. szk. 1964/65 korzystał również w okresie ferii zimowych i wakacji Wydział Zaoczny Instruktorów Higieny⁴⁴.

Wyposażenie pracowni szkolnych było skromne i pozwalało na prowadzenie w nich tylko podstawowych ćwiczeń. Brak odpowiedniej wentylacji mechanicznej oraz zlewozmywaków kwasoodpornych sprawił, że większość ćwiczeń odbywała się w Zakładzie Chemii Nieorganicznej i Ogólnej oraz Zakładzie Chemii Farmaceutycznej AM dzięki życzliwości władz uczelni⁴⁵.

Mało estetyczne i zniszczone baraki w centrum miasta stały się niebawem przedmiotem zainteresowania Wydziału Budownictwa, Urbanistyki i Architektury Dzielnicowej Rady Narodowej „Stare Miasto” w Krakowie. 16 listopada 1966 r. Szkoła otrzymała decyzję zobowiązującą ją do rozbiórki zajmowanych baraków z powodu planowanej rozbudowy Liceum Ogólnokształcącego nr 6 przy ul. Fornalskiej 7. Rozbiórka miała nastąpić do 31 lipca 1969 r., po uprzednim wyznaczeniu przez Wydział Spraw Lokalowych DRN „Stare Miasto” lokali zastępczych dla obydwu szkół⁴⁶. Starania o nowy lokal trwały bezskutecznie pięć lat, chociaż zaangażowały się w tę sprawę różne instytucje i organizacje, np. Wydział Zdrowia WRN w Krakowie, KW PZPR, Związek Zawodowy Pracowników Służby Zdrowia i ZNP oraz organizacja młodzieżowa ZMS⁴⁷. Kolejne typowane dla obydwu szkół lokale otrzymywały ostatecznie inne instytucje. Powstały nawet dwie koncepcje budowy Zespołu Pomaturalnych Szkół Medycznych — początkowo w Prokocimiu, a później przy mającym powstać Wojewódzkim Szpitalu w Wieliczce, gdzie oprócz Szkoły Instruktorów Higieny i Techników Farmaceutycznych miał mieć swoją siedzibę również Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Średnich Kadr Służby Sanitarно-Epidemiologicznej oraz Szkoły Położnych i Szkoły Dietetyczek⁴⁸. Żaden z projektów nie doczekał się realizacji, gdy tymczasem baza lokalowa szkół przy ul. Fornalskiej 9/11 ulegała coraz większemu zużyciu. Sytuacja pogorszyła się jeszcze

⁴³ Arch. KMSzP, kier. tech. farm., Kronika Państwowej Szkoły Techników Farmaceutycznych 1963–1971.

⁴⁴ Arch. KMSzP, kier. instr. hig., Protokoły Rad Pedagogicznych Wydz. Zaocznego Państwowej Szkoły Instruktorów Higieny 1964–1974.

⁴⁵ Arch. KMSzP, kier. instr. hig., Protokoły z kontroli WSSE z dn. 26.03.1968 r.

⁴⁶ Arch. KMSzP, kier. instr. hig., Koresp. Wydz. Budownictwa Urbanistyki i Architektury PDRN Stare Miasto w Krakowie do Wydz. Spraw Lokalowych w Krakowie z 16.09.1970 r., oraz z dn. 15.03.1971 r.

⁴⁷ Arch. KMSzP, kier. instr. hig., Informacja o Państwowych Szkołach Medycznych Instruktorów Higieny i Techników Farmaceutycznych z dn. 2.02.1971 r. (msps).

⁴⁸ Arch. KMSzP, kier. instr. hig., Kronika Państwowej Szkoły Medycznej Instruktorów Higieny 1964–1971.

bardziej w listopadzie 1970 r. z powodu pożaru baraku pełniącego funkcję internatu. Młodzież przeniesiono do skrzydła wschodniego gmachu przy ul. Kołetek 12, natomiast szkoły funkcjonowały w dwóch pozostałych barakach (z groźbą zawieszenia ich działalności) aż do końca czerwca 1971 r.⁴⁹

Rok szkolny 1971/72 rozpoczął się jednak już w nowej siedzibie, dzięki operatywności byłego absolwenta i nauczyciela szkoły oddelegowanego do pełnienia funkcji starszego wizytatora średnich szkół medycznych, mgra Józefa Banacha. Była to część gmachu Szkoły Podstawowej nr 25 przy ul. Zamojskiego 58–60⁵⁰. Urządzono w nim 4 sale wykładowe i dwie pracownie: chemiczną i przyrządzania leków. Salę gimnastyczną oraz kuchnię z jadalnią użytkowały wspólnie wszystkie trzy szkoły (Wydział Stacjonarny i Zaoczny Instruktorów Higieny oraz Techników Farmaceutycznych). Budynek był dosyć zniszczony, dwupiętrowy, podłączony do sieci wodno-kanalizacyjnej, ogrzewany piecami kafłowymi na węgiel. Dwa lata później gmach szkolny opuściła Szkoła Podstawowa nr 25 i stał się on wyłączną własnością Medycznego Studium Zawodowego nr 2⁵¹ z trzema kierunkami kształcenia. Dokonano dalszych adaptacji budynku, z dwóch sal urządzono aulę oraz dodatkowe dwie pracownie, we wrześniu jedną z nich przekazano Wydziałowi Techniki Farmaceutycznej.

Dużej pomocy w wyposażeniu jej w potrzebny sprzęt i odczynniki udzielił doc. dr Jan Fidelus, dziekan Wydziału Farmacji Akademii Medycznej w Krakowie oraz Krakowski Zarząd Aptek. Zarówno warunki lokalowe Szkoły Techników Farmaceutycznych, jak i wyposażenie pracowni okazały się po pewnym czasie niewystarczające dla pełnej realizacji programu nauczania, dlatego też pewną część ćwiczeń z chemii farmaceutycznej i analitycznej odbywano ponownie w zakładach naukowych Akademii Medycznej, a był to Zakład Chemii Farmaceutycznej przy ul. Skąleckiej 10 i Zakład Chemii Ogólnej przy ul. Olszewskiego 2⁵².

Przejęcie finansowania placówki przez Wojewódzki Urząd Marszałkowski poprawiło jej sytuację. Przygotowując szkołę do akredytacji wymieniono w niej prawie całkowicie zużyty sprzęt i zgodnie z zobowiązującymi standardami doposażono pracownie (analizy leków, technologii postaci leków, farmakognozji, anatomiczną i komputerową).

Na przełomie XX/XXI w. kształcenia techników farmaceutycznych w Krakowie podjęły się dwie placówki niepubliczne. Były to: Prywatne Medyczne Studium Zawodowe Techniki Farmaceutycznej (1993 r.), obecnie Prywatna Policealna Szkoła Techniki Farmaceutycznej przy ul. Św. Marka 37 oraz Policealne Studium Farmaceutyczne „OMEGA” (2000 r.) na os. Szkolnym 18.

⁴⁹ Arch. KMSzP, kier. tech. farm., Kronika Państwowej Szkoły Medycznej Techników Farmaceutycznych 1963–1971.

⁵⁰ Arch. KMSzP, kier. instr. hig., Kronika MSZ nr 2 Wydz. Higieny 1972–1976.

⁵¹ *Informator MSZ nr 2, Wydz. Pielęgniarstwa Neuropsychiatrycznego* (mssp).

⁵² Arch. KMSzP, kier. tech. farm., Kronika Szkoły Techników Farmaceutycznych z lat 1963–1972. Sprawozdanie z pracy dydaktyczno-wychowawczej Szkoły Techników Farmaceutycznych z r. szk. 1964/65 i 1965/66.

Kazimiera Płoch

PHARMACY TECHNICIAN TRAINING IN KRAKOW IN THE YEARS 1963–2007

Summary

The second half of the twentieth century saw a significant development of secondary medical training in Poland. Apart from other medical specialties which had already been taught in Krakow, pharmacy technician training began in 1963. Among the people who greatly contributed to its initiation were: Jan Fidelus, PhD., the Dean of the Faculty of Pharmacy of the Medical Academy in Krakow, Adam Michaluk, PhD., and Stanislaw Strohschneider, MPharm., a pharmacy manager. Initially the training was conducted in a two-year vocational college at the State School of Pharmacy Technicians, since 1972 a post-secondary school, located at 9/11 Fornalska street, then at 58–60 Zamoyskiego street. At the beginning pharmacy technician training was supervised solely by the Ministry of Health and Social Welfare and then, since 1976 the supervision was shared with the Ministry of Education, 10 years later, with the Ministry of National Education, and since 2001 with the Ministry of National Education and Sports. From 1972, pharmacy technician training took place within the organizational structure of the Medical Vocational School No. 2, in the years 1986 to 1996 within the Medical School Complex, then again within the Medical Vocational School No. 2, from 2000 at Stanisława Leszczyńska Medical School, and since 2005 at Stanisława Leszczyńska Medical Post-secondary School No.1. Graduates of the school are qualified to compound and dispense medicines in community pharmacies, hospital pharmacies, sanatorium pharmacies, railway pharmacies and in dispensaries. Over time, pharmacy technicians' qualifications were extended to manage dispensaries, which made it a significantly more attractive profession. The directors of the schools were in turn Tadeusz Czabanowski MPharm., Stanislaw Strohschneider, MPharm., Lubomir Berezowski, PhD., Alexander Opalska MPharm., Jan Sarnek, PhD., and Barbara Piwowarczyk, MPharm., Full-time teachers were few, almost all had university degrees some of them contributed to the development of the curricula. The longest-working vocational subjects teachers were: Zbigniew Lesniak MPharm., Małgorzata Ostafin, MPharm., Halina Bugajska, MPharm., Alexander Kessler, MPharm., Jadwiga Kielska, MPharm.

The school students are mostly of urban origin, from working class and intelligentsia families. A total of 2736 students enrolled at the school in the school years 1963/1964–2005/2006, 2,225 of whom, i.e. 81.3%, completed it after a two-year course of study, earning the qualifications of a pharmacy technician. In 2007 the first external examination was conducted to confirm professional qualifications of the graduates, instead of previously held internal final examination. The external and internal exams brought similar results. The assumption of financing the school by the Regional Office of the Marshal improved its financial situation.

